

כדין הסבה

אבי הרשקופ

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"¹.

"וזאת המעלה העצמית לישראל שהם ראויים להיות בני חורין מצד עצם מעלתם"².

בשחרור מעול מצרים נתגלה שהחרות היא חלק מסגולת ישראל. שכן אם הצלחנו להשתחרר מעומק שיעבוד מצרים נצליח להשתחרר מכל הגלויות כולן.

בחג הפסח מתגלית החרות הזאת בפועל, ובמיוחד בליל הסדר. אחד הביטויים החזקים לאותו גילוי של חרות הוא צורת הישיבה בסדר - ההסבה.

במאמר נעסוק בחלקים של הסדר שצריך להסב בהם.

משנה³: "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב...".
גמרא⁴: "מצה - צריכה הסבה,

מרור - אין צריך הסבה".

לגבי יין חלוקות הדעות משמו של רב נחמן.

דעה א. יסב בשתי הכוסות הראשונות, כי אז מזכיר בהגדה את השחרור ממצרים, וכששתה את האחרונות לא יסב שכבר הזכיר את הגאולה.

דעה ב. יסב בשתי הכוסות האחרונות, כי בזמן הזה הפכו בני ישראל להיות בני חורין במצרים. ומכיון, שלא הוכרעה ההלכה יסב בכל ארבע הכוסות.

1. מן ההגדה.

2. מהר"ל על ההגדה.

3. פסחים צ"ט:

4. פסחים ק"ח.

"אמר ר' יהושע בן לוי: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב - יצא".

מדליקת הגמ': "מיסב - יצא ידי חובה; לא מיסב - לא יצא ידי חובה."

מהמשנה והגמרא למדנו את העקרונות והפרטים של מצות הסבה.

ארבע כוסות

בגמרא מצאנו מחלוקת באלו כוסות צריך להיסב:

דעה א. יסב בשתי הכוסות הראשונות, שאז מזכיר בהגדה את היציאה לחרות. ואילו בשתי הכוסות האחרונות כבר לא מזכיר מאומה.

דעה ב. יסב בשתי הכוסות האחרונות היות ובשעה זאת נגאלו בני ישראל במצרים.

נראה שחלוקת הדעות האם להעדיף את ההרגשה העכשוית של האדם או את ה"זכר ליציאת מצרים".

דעה א. מעדיפה את הרגשתו של האדם.

דעה ב. מעדיפה את זיכרון יציאת מצרים.

ופוסקת הגמ' - שמספק יסב אדם בכל ארבע הכוסות.

שאל הר"ן: מדוע פסקו שמספק יסב בכל ארבע הכוסות, הרי זהו ספק דרבנן, וספק דרבנן לקולא!

התשובות שמביא הר"ן לשאלה זו לא ללמד על עצמם בלבד יצאו

אלא על כל ספקות דרבנן.

א. היכן שבקלות אפשר להחמיר, פוסקים לחומרא גם בדרבנן.

ב. אם נקל ולא נצריך הסבה בכל ארבע הכוסות תעקר מצות

הסבה מהכוסות היות⁵, ועל כל שתי כוסות יש מקום להסתפק.

שאלו האחרונים: מדוע בספק דרבנן בכוסות פסק הר"ן לקיים

את שני צדדי הספק לחומרא, ואילו לגבי ספק עיר מוקפת חומה

מימות יהושע שהוא ג"כ ספק דרבנן, פסק הר"ן שינהגו פורים רק

בי"ד ולא בט"ו?

5. משנה למלך, הלכות מגילה, פ"א הל' י"א; חת"ס על הדף.

ותרצו - שבפורים לא תעקר תקנת חכמים אפילו אם עיירות מסוימות לא תנהגנה כלל פורים היות ועדיין רב ישראל מקיימים מצות פורים, אלא שעדיין חל חיוב על יושבי העיירות המסופקות לצאת ידי חובת מצות הפורים. לכן יקיימו את י"ד אדר ומט"ו יהיו פטורים בגלל ספק דרבנן לקולא.
נמצאנו למדים שישנם שלשה חילוקים בדבר:

<u>הדין</u>	<u>הספק</u>
פטור, דספק דרבנן לקולא.	א. ספקות דרבנן על עצם חיוב האדם במצוה. כגון: ספק אם חייב בנטילת ידיים.
יקיים את אחד מצדדי הספק, ומהשני יפטר בגלל ספק דרבנן לקולא.	ב. חל חיוב על האדם, והספק הוא כיצד יצא ידי חובת הספק.
יחמירו כשני צדדי הספק. כי אם יפטרו מכל המצוה או אפילו יקיימו צד אחד מצדדי הספק יש חשש שתעקר מצוה מישראל.	ג. ספק כיצד יקיים כלל ישראל מצוה דרבנן מסוימת.

מרור

מרור אין צריך הסבה, היות שמרור הוא זכר לעבדות⁶, והסבה היא ביטוי של חרות.

מצה

"מצה צריכה הסבה" (גמ').
מצה צריכה הסבה, למרות שכבר אמרו גאולה לפני הסעודה שכן:

6. רשב"ם ורש"י.

1. מצה היא עיקר הסעודה.
2. היא כתובה בתורה זכר לחרות שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו.

ארבע פעמים בסדר אנו אוכלים מצה:

לברכת - "המוציא לחם מן הארץ",

לברכת - "על אכילת מצה",

לכורך,

לאפיקומן.

העיקרון: להסב בכזית המצה שבו יוצאים ידי חובה במצות אכילת מצה.

אלא שנחלקו חכמי הדורות באיזה כזית מצה יוצאים ידי חובת

המצווה, ועל פי מחלוקת זאת תוכרע ההלכה לגבי ההסבה.

לכן: כזית ראשון של המוציא: יש פוסקים שלא צריך הסבה,⁸ ויש פוסקים שמצריכים הסבה כדי לצאת ידי הפוסקים שסוברים שבזית ראשון יוצאים ידי חובת המצוה. (המ"ב הכריע שצריך הסבה בכזית זה).

כזית שני של אכילת מצה: לכל הדעות צריך להסב.

כורך

יש שאינם מצריכים הסבה בגלל המרור,⁹ ויש שמצריכים הסבה היות ואנו אוכלים כורך זכר להלל, והלל יצא ידי חובת פסח בכורך ובודאי הסב בו.¹⁰

אפיקומן

יש שאינם מצריכים הסבה,¹¹ ויש שחוששים לדעת רש"י ורשב"ם הסוברים שיוצאים ידי חובת מצה באפיקומן ומצריכים הסבה.

7. ירושלמי, פ"י, ה"א.

8. פרישה ס' תפ"ו.

9. טור שו"ע.

10. ב"י, ב"ח, שו"ע הרב.

11. רמב"ם.

כרפס

דעות הפוסקים בענין הסבה בכרפס תלויות כפי הנראה בטעם הכרפס. מובא ש"כרפס" פרושו ה-ס' ריבא עבדו בפרך, וא"כ הכרפס הוא זכר לשיעבוד ואין להסב בו כמו שאין מסבים במרור¹².
 ויש שמצריכים הסבה, ולדעתם עיקר תקנת הכרפס כדי להתמיה את התנוקות.

הסבה בשאר הסעודה

יש שסוברים שמצוה מן המובחר להסב בכל הסעודה. ראיתם מדברי הגמ' שכתבה שדווקא השמש שאכל כזית מצה יצא. משמע שסתם אדם שאינו עסוק בהגשה מצוה מן המובחר שיסב כל הסעודה¹³.
 ויש שהקשו: האם השמש לא צריך לקיים מצוה מן המובחר?! ולדעתם, מהגמרא למדנו חיוב הסבה רק בדברים המפורשים (מצה, יין וכו'), ולא בשאר הסעודה¹⁴.
 הרמב"ם כותב¹⁵: "לפיכך כשועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חרות".
 הסביר את דבריו הגרי"ז:

מצות הסבה יכולה להתפס בשתי הבנות:

א. כחלק מהמצוות המיוחדות של ליל הסדר.

ב. כמצוה עצמאית המקבלת משנה תוקף במצוות המיוחדות.

אלו שחייבו הסבה רק במצוות המיוחדות תפסו שמצות הסבה אינה עומדת בפני עצמה אלא היא חלק ממצות מצה או מצות ארבע כוסות. הרמב"ם וסיעתו, שכתבו למצוה מן המובחר להסב בכל הסעודה, הבינו שיש מצוה עצמאית להסב באכילה בליל הסדר אלא שבמצוות המיוחדות חיוב ההסבה חשוב מאוד ואם לא היסב - לא יצא ידי חובת מצות הסבה (אבל ידי חובת מצה יצא).

12. שיכולי לקס, ד' צ"כ: תניא, ס' מ"ד.

13. מהר"ל, גבורות ה'.

14. או"ז.

15. הלכות חמץ ומצה, פ"ז הל"ז.

לפ"ז דברי ר' יהושע בן לוי, ששמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, מוסכים על מצות הסבה ולא על מצות מצה. נראה להביא ראיה לפרוש זה מפשט דברי המשנה, "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב", משמע כל האכילה צריכה הסבה, ורק כשריב"ל דיבר על הדברים המעכבים, דבר על הסבה בכזית של המצה.